

עמדותיו של "דאר היום" מהיווסדו ועד סוף 1924

ב-8 באוגוסט 1919 החל להופיע בירושלים עיתון יומי עברי חדש בשם "דאר היום" בעריכתו של איתמר בן אב"י. עורכו היה פנים מוכרות בעיתונות הארצישראלית של תחילת המאה. את ניסיונו העיתונאי הרב רכש בעיקר בעבודת העריכה של עיתוני אביו, אליעזר בן יהודה. בנו של "מחדש השפה העברית" גדל כ"ילד העברי הראשון", שהעברית הייתה שפתו הטבעית, וקיבל משחר נעוריו חינוך לאומי. כמי שלמד עיתונאות בפריז, הושפע איתמר בן אב"י מאופיה של העיתונות האירופית הלוחמת בכלל, ומוזו הצרפתית "הבולווארית" והצעקנית בפרט, והשפעה זו באה לידי ביטוי עוד במאמריו הרבים שפורסמו בעיתוני אביו.¹

סביב בן אב"י התקבצו כמה עיתונאים ואישי ציבור בעלי נטיות ימניות מובהקות, ובמהרה הפך "דאר היום" לשופרה של קבוצה זו. בין הבולטים בקבוצת "דאר היום" היו: אלכסנדר אהרונסון, אחיהם של האגרונום אהרון אהרונסון ושרה אהרונסון, שכיהן כנשיאה של הסתדרות "בני בנימין" מאז הקמתה בשנת 1921;² הסופר והעסקן יששכר דב בר-דרורא; אשר ספיר, ששימש אז כמנהל העיתון; זאב ז'בוטינסקי; אליעזר בן-יהודה; והעסקן הספרדי אברהם אלמליח. עמדותיהם המדיניות והכלכליות של חברי הקבוצה היו ברורות ועקביות, ואף שלא הייתה זו "מפלגה" במובן המקובל, גם לא "הסתדרות", "התאגדות" וכדומה, ככל זאת ראוי לראות בה זרם פוליטי בעל קו מדיני, כלכלי וחברתי ברור, שנשא עליו חותם ימני מובהק.

קהל הקוראים והאזרחים של העיתון היה מורכב מארבע קבוצות אזרחיות ביישוב הארצישראלי של שנות העשרים: א. הסתדרות בני האיכרים – "בני בנימין", שנשיאה נמנה, כאמור, עם מערכת העיתון; ב. קבוצת איכרים ימניים מן המושבות הוותיקות; ג. פלג מבין הספרדים;³ ד. פלג ימני מקרב "הסתדרות הציונים הכלליים".⁴ היו אלה אמנם קבוצות קטנות, אך לביטוי המשותף שניתן להן מעל דפי "דאר היום" היה הר רחב ביותר.

1 במסיבה שנערכה בשנת 1923 במלאות ארבע שנים ל"דאר היום" וארבעים שנה לאיתמר בן אב"י, אמר פ. רגן: "לבן אב"י נמלאו 40 שנה. הדבר קצת תמוה. כמדומני שכשסדרו את ראשול"צ, לפני כ-40 שנה, כבר היה מאמר מבן אב"י. וכיצד אנו חוגגים כעת את יובל ה-40 שלוש השם בן אב"י כל כך רגיל ועממי אצלנו עד שקשה להאמין שהוא כיום רק בן 40." ("החגיגה המשפחתית ב'הסולל'", דאר היום, 26.7.1923).

2 על מאמריו העיתונאיים חתם אלכסנדר אהרונסון בשם אלכס נדרו.

3 בן אב"י, שלא היה ספרדי, היה קשור אל הספרדים בעקבות נישואיו עם לאה אבושיד (בת עסקן ספרדי ידוע ממשפחה ספרדית ירושלמית ענפה) ואף היה זמן מה נציגם של הספרדים באספת הנבחרים.

4 בראש פלג זה עמד יהושע סופרסקי.

"דאר היום" ו"ועד הצירים"

מאז היווסדו היה "דאר היום" עיתון לוחם, ועורכיו ראו את עצמם כעומדים בשער על משמר נקיון כפיו של היישוב וכבודו. מלחמתו הראשונה של העיתון כוונה כלפי ועד הצירים וראשו – מנחם אוסישקין. בוועד הצירים ראו עורכי "דאר היום" פקידות חדשה, שכפתה ההנהלה הציונית על היישוב היהודי בארץ, בלי לשאול כלל לרצונו ובלי לברר אם הוא נכון לקבל עליו את אפוסטרופסתה. לדעתם של בן אבי וחבריו, היישוב בוגר דיו על מנת להקים לו מנהיגות פנימית המכירה את הבעיות המיוחדות לארץ, והיכולה להוות נציגות מוסכמת ונאמנה הן כלפי ההנהלה הציונית והן כלפי השלטונות הבריטיים. ועד הצירים, בשל העובדה שהובא מבחוץ, ובשל מינוי חבריו שלא בידי תושבי הארץ, לא היה מסוגל לדעתם למלא משימה זו. כל מה שעשה לא היה אלא ניפוח מנגנון פקידותי על חשבון התנועה הציונית. "ועד הצירים" סידר לו מכוונה ענקית לפיצוח אגוזים, ואסף לתכלית זו באולמיו המון פקידים מיותרים, מהם שזכו לכך על ידי קירבה למלכות, מהם גם שלא נקפו באצבע במשרה המסורה לידם.⁵

בעלי "דאר היום" היו משוכנעים כי הם מייצגים את רוב הציבור בהתנגדותם לוועד הצירים. "יכול אני להבטיחך", קרא בר-דרורא כלפי י. ל. (לייב יפה), שהתקף את "דאר היום" על עמדותיו, "שתשעים ותשעה למאה מהיישוב הארצישראלי מתנגד לעבודתו של 'ועד הצירים' וחלק גדול מבטא התנגדות זו באופן הרבה יותר חריף מ'דאר היום'". לדעת בר-דרורא, ועד הצירים "תמיד היה חסר שיטה וחסר יזמה בעבודתו, מפני שתמיד היה מתגודד לכאן ולכאן. נתבע לרבנות ונותן, נתבע לישיבת משתלמים ונותן, נתבע לכל מיני קבוצות ונותן, נתבע לזה ולזה ולעולם אינו תובע, לעולם לא ידע לתבוע ולהתוות דרך. אפילו השכנת שלום זו בין האכרים והפועלים, אחד הדברים הפנימיים החשובים ביותר, לא עלה בירי 'ועד הצירים' להוציא לפועל, וכמדומני שאף פעם גם לא טיפל בזה בכבוד ראש."⁶

האשמותיו של "דאר היום" נגעו לא רק למהותו ולתפקידו של ועד הצירים, אלא כווננו גם אישית כלפי מי שעמד בראשו, מנחם אוסישקין. "דאר היום" האשים את אוסישקין "בבגידה בתעודתו ובכריתת ברית שלום עם 'כוחות העבודה', שעוד לפני חמישה חודשים לא היה גבול לשנאה ההרדית בינו לבינם."⁷ העיתון הסביר את ההתקרבות שחלה בין אוסישקין לבין "כוחות העבודה" ברצונו של אוסישקין להתנקם באמריקנים, ובייחוד בלואיס ברנדייס, שהעליבו אישית, ושהציג קו פוליטי מנוגד לשלו.⁸ במשך חודשים ארוכים קרא העיתון לפיטוריו של אוסישקין מתפקידו

5 בר-דרורא, "אל הכועסים", דאר היום, 7.10.1920.

6 שם.

7 "אנו מאשימים", שם, 26.9.1920.

8 שם. המדובר בוויכוח שנערך בין השניים בוועידת לונדון ולאחריה בנושא הקמת קרן היסוד. כידוע, פרש ברנדייס לאחר ועידת לונדון מכל פעילות במסגרת התנועה הציונית.

כראש ועד הצירים, ואחר כך דרש להרחיקו מתפקידו כיושב-ראש ההנהלה הציונית בירושלים וכחבר ההנהלה הציונית העולמית. כאשר בקונגרס הציוני הי"ג, שהתכנס בשנת 1923,⁹ נשאר אוסישקין מחוץ להנהלה הציונית, ראה "דאר היום" בעובדה זו ניצחון שלו.¹⁰

בדיקה לגופן של טענות "דאר היום" כלפי ועד הצירים מגלה, כי לא עובדת מינויו של הוועד "מבחוץ" היא שהעלתה את חמת עורכי העיתון, אלא עמדותיו החברתיות-כלכליות. חלק ניכר מחברי ועד הצירים, אף שנמנו עם גוש הציונים הכלליים בתנועה הציונית העולמית, אהדו את מפעלה של תנועת העבודה בארץ ותמכו בה במידת האפשר. תפקיד ועד הצירים היה להצביע על דרכי שיקומה של הארץ לאחר המלחמה, לפעול בהתאם לשיקולים כלכליים מקובלים (הווה אומר: עידוד היוזמה הפרטית) ולא לעסוק בניסיונות שיתופיים, שכישלונם החברתי והכלכלי היה צפוי מראש, לדעת "דאר היום". נקודת ראות זו היא המסבירה גם מדוע יצא הקצף על אוסישקין ש"בגד בשליחותו" ו"כרת ברית עם 'כוחות העבודה'".

"דאר היום" ומוסדות היישוב

מלחמת חורמה אחרת ניהל "דאר היום" נגד "הוועד הזמני" ומאוחר יותר נגד אספת הנבחרים והוועד הלאומי. לדעת העיתון, לא הייתה לוועד הזמני, שמינה את עצמו בלי שאיש ייפה את כוחו לכך, כל הצדקה לשמש "בא-כוח ליהודי ארץ-ישראל", וממילא לא היו לו כל אותן סמכויות שהוא ביקש להתגדר בהן. "דאר היום" ראה במוסד זה (כבוועד הצירים) גוף שכל קיומו נכפה על היישוב הארצישראלי על ידי ההסתדרות הציונית, שמינתה את חברי הוועד ללא כל התחשבות בעמדותיו של היישוב. בפעולותיו של הוועד הזמני ראה "דאר היום" "מעשה אלמות מאין כמוהו; זהו נסיון עריצי להטיל על הרוב הגדול של העברים אשר בארץ את רצונו המוחלט של מעוט מפלגתי וסוער, זהו צעד יהיר של פקידים מקבלי משכורת".¹¹

טענותיו של "דאר היום" כלפי הוועד הזמני היו רבות. העיתון קבל על כך, שהוועד לא התפטר מתפקידו מיד לאחר אישור המנדט הבריטי על הארץ בוועידת סן-רמו, "שהרי עם סן-רמו רכשנו זכות חוקית בארצנו, ועם זכות זו יש לנו כתב חרות, ועם כתב חרות זה יש לנו מוסדות צבוריים רשמיים, שהם ורק הם יהיו בא-כוחנו בפני עמנו פה, בפני הממשלה הבריטית ובפני הציונים אשר בעולם כולו". (ההדגשה במקור, וכן להלן, אלא אם כן צוין אחרת – י.ד.)

לדעתו של העיתון, חרג יושב ראש הוועד, ד"ר טהון, מתפקידו בכך שבהיותו "אחד מפקידי המסדרה הציונית [...] היה עליו אפוא להצטמצם בגבולי תפקידו

9 התכנס בקרלסברג ב-18.8.1923.

10 על כך ראה להלן.

11 ראה הערה 7 לעיל.

המשרדי בלבד. "דאר היום" האשים את ד"ר טהון ברצון לתפוס את רסן "הממשלה הציונית" בידו, בעזרת "כוחות העבודה" שבאספת הנבחרים, שהוא מנהיגם ומונהגם.

עוד האשים העיתון את הוועד "ברמיית דעת הקהל", תוך העלמה מכוונת של ההתנגדות לאספת הנבחרים, שנתגלתה בחלק מן היישוב. האשמותיו של "דאר היום" נגעו גם לשיטת עבודתו היומיומית של הוועד הזמני. העיתון האשימו בכוונה ברורה לכנס את אספת הנבחרים מיד לאחר אסרו-חג של סוכות, "מפני שידע הוועד כי בחג הסוכות אין העתונים יוצאים לאור, ולא יהיה אפשר אז לנהל תעמולה מספיקה לבטול האספה."¹²

את העובדה שהוועד המשיך בכל זאת לכהן בתפקידו תלה "דאר היום" בפטליזם המזרחי של תושבי הארץ היהודים, "באשר אמנם איך נבאר אחרת את ההופעה המזוהה, שרוב גדול של הקהל מתנגד לשיטה או למוסד, מתמרמר ומבקר אותם, ובכל זאת נכנע הוא להם מבלי הלחם בהם, מבלי שאף להשתזרר מהם? [...] כל אחד מאתנו הבין והודה שמוסד זה 'אכסורד' הוא מאין כמותו, ועם כל זה נשאר 'עד הזמני' קים, עם אספותיו ונאומיו ועם הבל דבריו."¹³

התקפותיו של "דאר היום" כוונו גם כלפי אספת הנבחרים. טענתו העיקרית של העיתון הייתה, כי האספה לא ייצגה נאמנה את היישוב היהודי בארץ, באשר היא נשלטה, לדעתו, בידי מפלגות הפועלים. "אספת הנבחרים", קבע "דאר היום" ביום כינוסה של זו, "שחמישים למאה לפחות מהעם העברי בארצנו לא שלחו אליה את ציריהם, אספת נבחרים שגונה השמאלי הקיצוני הוא ההוכחה הברורה ביותר עד כמה איננה באת-כח היהדות הארץ-ישראלית, אספת נבחרים שרבים מציריה נגרוו אליה למרות הכרתם הפנימית – אספת נבחרים זו לא תוכל להיות לרצון בשום פנים."¹⁴

אלכסנדר אהרונסון טען, ששליטת השמאל באספת הנבחרים היא פועל יוצא משיטת בחירות מעוותת. "הודות לתכסיסי בחירה שהוועד הזמני הוא האחראי בעדם, הצליחו מפלגות הפועלים לכבוש יותר מחצי קולותיהם של הבוחרים. [...] מצד אחד קוראים אנו אמנם השכם וקרא, בספרותן של מפלגות הפועלים, כי רוב הקהל הארץ-ישראלי 'בועזי'¹⁵ הוא: האכרים, הסוחרים, הספרדים [...] וכאשר ניגשים לבחירות כלליות והנה – מה גדול הנס: פתאום מתכנסים לאספת הנבחרים פמאה ושלושים ציר שנבחרו על 'במת העבודה', ויוצא מזה שיש לנו בארץ כאחד עשר

12 שם.

13 אלכס נררו, "אחרי אספת הנבחרים", שם, 26.9.1920.

14 "אספת הנבחרים", שם, 8.10.1920.

15 אחד העם כינה את האיכרים היהודים בארץ בשם "בועזים", על שם בועז המופיע במגילת רות, זאת כדי להסביר כי לדעתו מסוגל האיכר היהודי לנהל אחוזה, אך לא לעבוד עבודה פיזית. מאז נקראו האיכרים בפי אנשי תנועת העבודה בשם זה, שנמהל בו לעג מסוים.

אלף פועלים, ראשי אבות לארבעים אלף מהתושבים העבריים.¹⁶ חששו של "דאר היום" מאספת הנבחרים, שרובה הגדול הורכב מ"הקיצינים האלה", נבע בעיקר מדרישת חוגי השמאל להלאים את הקרקע. אם תיפול החלטה כזו באספת הנבחרים, טען אלכס אהרונסון, תהיה מכשול בדרך התפתחותו של היישוב, משום שהלאמת הקרקע תרתיע את יהודי אמריקה מלתמוך תמיכה כספית ביישוב בארץ, ולפיכך תסכל יזמות התיישבות פרטיות, ו"בה בשעה ימשיכו תושבי הכפר הנוצרי בית לחם לקבל מקרוביהם באמריקה חצי מיליון פונט מדי שנה בשנה, חצי מיליון המשמש כולו לקניית קרקעות ולבנין בתים."

השתלטות השמאל על אספת הנבחרים עלולה גם להביא, לדעת הכותב, להחלטות שינציחו את שליטת מפלגות הפועלים על ענייני העלייה. זאת ועוד, בקיומה של אספת הנבחרים טמונה, לדעת אהרונסון, סכנה נוספת – הטלת מסים על כל יהודי ארץ ישראל, כאשר בפועל חייבים יהיו בתשלום רק "הבועזים" והסוחרים למיניהם.¹⁷

ברם, התנגדותם של חברי קבוצת "דאר היום" לכינוסה של אספת הנבחרים לא נבעה רק משליטתן של מפלגות השמאל עליה, ומאי היותה, לדעתם, נציגה נאמנה של היישוב בארץ, אלא גם מסיבות מדיניות. "מיום בואו של הנציב העליון לארצנו," פסק אלכסנדר אהרונסון, "יודעים אנו ימים של 'שקט מדיני'. אוירת המשטמה מצד הערבים אלינו, התסיסה המרעילה אשר הקיפנונו מכל צד, התנדפו כאדים. וכל זאת בזכותו של הרברט סמואל, שמדיניותו יצרה בארץ "אוירת שלום המאפשרת עבודה מעשית. [...] והנה תבוא אספת הנבחרים ותתן חרב שלופה בידי אותם המנהיגים הנרגנים מבין שכנינו, שכל שאיפתם היא לעורר בין הערבים תנועה של שנאה עזה אלינו ועל ידי כך תשלוט שוב בארצנו תקופת חרוחרים ובלכול המושגים."

גם מטעמים כלל-יהודיים התנגד הכותב לכינוסה של אספת הנבחרים. לדעתו, ברור מראש שאספת הנבחרים לא תביא כל תועלת ליישוב, ולא תוכל להכריח את היהדות העולמית לתת יותר כסף ועזרה ממה שהיא נכונה לתת ממילא. כדי להתריע, שנחוצים ליישוב אמצעים לפיתוח הארץ, לא נחוצה אספת נבחרים.

את הצעתו האלטרנטיבית של "דאר היום" הביא אלכסנדר אהרונסון בסוף מאמרו: "מתנגדים הננו לאספת הנבחרים. ואם תאמרו שבאים אנחנו להרוס דבר מבלי לתת במקומו בנין – נענה שאכן, רוצים אנחנו לנוח מפוליטיקה, מזלזולים וממבול דברים. רוצים אנחנו לעבוד בשקט, כל אחד לפי כוחותיו. ולעבודה פוריה זו מספיקה לנו הסתדרותנו הנוכחית. יש לנו ועדי מושבות וועדי קהילות. יתאספו נא אלה, ואם

16 ראה הערה 13 לעיל. אלכסנדר אהרונסון הגיע לחישוב זה על ידי הכפלת מספר הצירים של "אגף העבודה" במורד המקסימלי (80) שנקבע לציר באספה. ואולם, שיטת הבחירות לא הסתמכה על מורד זה בלבד, אלא על מורדים שונים בין 40 ל-80, תוך שמירה על ייצוג לכל נקודת יישוב. מספר הפועלים אז בארץ היה כ-5,200 ("העתונות הארומה וזעפת", שם, 1.10.1920). לפי המורד המינימלי של 40 קולות לציר, אכן הגיעו להם 130 מקומות באספת הנבחרים. ראה הערה 13 לעיל.

ימצאו לנחוצו יכראו הם ועד פועל שירכזו את העבודה.¹⁸ בהתקפה על אספת הנבחרים יצא גם ד-ן.¹⁹ הכותב לא התנגד לעצם הקמתה, אלא להרכבה, שלא ייצג את כלל הציבור היהודי בארץ. הכותב אמנם לא קיבל את נימוקיהם של הדתיים ושל איכרי המושבות כסיבות מספיקות להימנעותם מהצטרפות לאספה, אולם לנוכח הימנעותם, טען ד-ן, אמורות החלטות שיתקבלו לשאת אופי פועלי, ולפיכך הציבור לא יהיה נכון לקבלן והן תישארנה על הנייר בלבד, מה שימעיט כמובן מערכה של אספת הנבחרים.²⁰ זאת ועוד, התנגדותו של ד-ן לאספה בעלת אופי שמאלי נבעה גם מתוך ראיית העתיד הכלכלי והמדיני של הארץ. "עומדים אנו למבחן בכדי שיראה העולם אם ראויים אנו להיות הגרעין לשלטון הבית השלם בעתיד, אבל כשהגרעין הזה אינו בריא, וכשהפירות שיגדלו ממנו לא יהיו אותם הפירות המקווים, אזי לא ינתן לו הטיפול הדרוש לזריעתו ולהתפתחותו. אין צריך להסיק מזה שהישוב הארץ-ישראלי לאחרי שנים ויובלות יהיה אותו הישוב הרכושני כפי שהנהו היום. להיפך, מקוה אנכי שארץ ישראל תדע גם היא להתקדם בד בבד עם שאר ארצות תבל הממודנות²¹ לקראת משטר שתופי נאור, מתון והדרגי. אך ברגע זה ובמשך שנים אחדות לפחות השאר ארץ-ישראל ארץ המיוסדת על יסודות רכושניים, ודבר זה נחוצו הוא להתפתחות הארץ וההדרגה שלי – י.ד.). מעמדה הכלכלי והחברתי של הארץ בכללה אינו מרשה לנו כעת לעשות כל נסיונות שתפניים בקנה מדה יותר רחב מקבוצה קטנה."

גם נימוקים מדיניים פנימיים העלה ד-ן, שנוקק לטיעונים המדיניים שהציג כבר אהרונסון. "במשך השבועות האחרים שעברו מעת הופיע מאמרנו הראשון נגד אספת הנבחרים, באו באי-כח הערבים באי אלו דרישות לפני הממשלה, שהמתונה שבהן היא קריאת אספת נבחרים ערבית בארץ ישראל. אין אנו רוצים בשום אופן לשלול את זכותם של הערבים לאספת נבחרים משלהם בה בשעה שמתאספת אספתנו אנו. אולם, אם אספתנו אנו תהיה 'פייסקו' – על אחת כמה וכמה זו של הערבים. אספת נבחרים ערבית ברגע זה תקבל החלטות שבהכרח תהיינה למורת רוחה של

18 שם. מכוח חוק הצנזורה וחוקי הבחירות המקומיות ברבות מהמושבות ובערים, לא הייתה לרבים מהפועלים זכות בחירה לוועדים המקומיים, וממילא לא היו יכולים להיות מיוצגים כראוי בוועד הפועל שהציע אהרונסון.

19 כנראה פרץ דגן, אחד מעורכי "דאר היום".

20 "חלק גדול מהישוב מביט בעין רעה על התגברותה של סיעת הפועלים בא". חלק מההתנגדות הזאת בא מצד האכרים והרכושנים, מטעמים כלכליים וגם חברתיים, וחלק הימנה בא מצד הדתיים, החוששים לבטולה של המסורת הדתית הישראלית, בהמסר רסן ההנהלה לידי השמאליים. כותב הטורים האלה, בתור אדם פרטי, מביט על התנגדות שכזו כאיולת וחסרת יסוד כל שהוא, ושמה ישמח מאד אם הנטייה החפשנית תהיה די חזקה עד כדי שיוכל האידיאל החברתי הטהור לקנן בלב כל אחד מאתנו. אולם אם צודקת התנגדות זו שהוכרנו או לא – העובדה היא שהיא קימת והנה היסוד למציאות ברגע הנוכחי" (ד-ן, "אין תשובה", דאר היום, 6.10.1920).

21 קרי: התרבותיות.

הממשלה ולמורת רוחנו אנו, וכל זה יהיה באשמתנו. ד-ן הציע לפיכך לדחות את כינוסה של אספת הנבחרים לחצי שנה או שנה, כדי שניתן יהיה בינתיים לבדוק את כל הטעון בדיקה.²²

"דאר היום" המשיך לשפוך קיתון של חרפות על אספת הנבחרים עוד לפני כינוס מושבה הראשון. הוא ראה בה יציר כפיו של ועד הצירים ושל "איש הכרזל" שעמד בראשו – הלא הוא מנחם אוסישקין – שנועד להנציח את שליטתם. במאמר קטרוג על עיתונות תנועת הפועלים, שמחתה נמרצות על התייחסותו של "דאר היום" אל מוסדות היישוב, הותקפה שוב האספה, על שאינה "ביאת-כוח אמיתית של כל הרוחות המנשבות בארצנו", אלא "צורת פקידים מקבלי משכורת, המתאספים לשם חזוק מעמדם והגדלת משכורתם."²³ במאמר זה הבטיחו חברי קבוצת "דאר היום" ש"כל עוד כח בנו לא נירא ולא נחת, ישר דרכנו נלכה לפנינו, עד שנשיג את מטרנתנו אנו – למגר לארץ את כל אותה הכנופיה²⁴ המתרפקת על המנהיג הגדול²⁵ – שארית תקותה במלחמתה לקיומה היא, ולשים לאל את מעלליו של הסינוד הקדוש²⁶ המקיף אותו בכונה להשמיד, לאבד ולהמית את כל מה שאינו נכנע לתורה הסיינית החדשה²⁷ (ההרגשה שלי – י.ד.)". ברוח זו הוזהר הציבור גם במאמר "אנו מאשימים" מפני "החורבן השלישי", שעלול להתרחש, לדעת בן אבי וחבריו, אם תקום אספת הנבחרים.²⁸

אליעזר בן-יהודה, אביו של עורך "דאר היום", הצטרף אף הוא להתקפת בנו וחבריו על אספת הנבחרים וקרא "להציל" אותה מהשתלטות השמאל עליה. בן-יהודה פסל את עצם קיומה של האספה, משום שהיא "אספת נבחרים של ארץ ישראל, בלי האדוקים ובלי המושבות". לדעתו, זו אינה "אספת באי כוחו של הצבור היהודי של ארץ ישראל, אלא אספת נבחרי סיעות השמאל שבארצנו. ובהיות שהכל יודעים כי סיעות השמאל בארצנו אינן אפילו עשרה למאה בכל הצבור שלנו, אספת נבחרים אלה לא תהי באת כוח אפילו של עשרה למאה מהציבור. [...] רק דרך אחד יש להציל את אספת הנבחרים. [...] צריך להגדיל ולהגביר את כח הימין. צריך לעשות את כל הויתורים ההכרחיים כדי שישתתפו האדוקים. כדי שתשתתפנה המושבות. צריך לתת להאדוקים יותר נבחרים, צריך לותר על השתתפות הנשים הנבחרות בישיבות האספה. [...] רק כשיגדל ויחזק כח הימין [...] תחלש הסכנה הנשקפת

22 ד-ן, "אין תשובה", דאר היום, 6.10.1920.

23 "העתונות האדומה זועפת", שם, 1.10.1920.

24 שם. בשם "כנופיה" גם יכנה "דאר היום" בשנת 1923 את תומכיו של גליקסון בוויכוח שהתנהל בקרב "הציונים הכלליים" על הקמת הסוכנות היהודית המורחבת.

25 הכוונה, כמוכח, למנחם אוסישקין.

26 "הסינוד הקדוש" – הכוונה למ. אוסישקין – ראש ועד הצירים, לד"ר י. טהון – ראש המשרד הארצישראלי, ששימש גם כיושב ראש הוועד הזמני, ולי. בן-צבי – נציג הפועלים.

27 התורה של הסינוד. ראה הערה 26 לעיל.

28 ראה הערה 7 לעיל.

מאספת הנבחרים בשעה זו.²⁹

עם התכנסותה של אספת הנבחרים הכריז "דאר היום" ש"עם כל התנגדותנו לה ולכל אשר תעשה, אין אנו רוצים לבטלה כלאחר יד." "מי יתן, הביע העיתון תקוותו במאמר מערכת, "וכל נימוקינג נגד האספה הזאת, בצורתה הנוכחית, לא יתאמתו. מי יתן וכל נבואותינו לעתידה לא תתקיימה. מי יתן ותוצאות האספה הזאת תהיינה עוד יותר מזהירות ממה שמיחלים הימנה תומכיה ונלהביה הסוערים.³⁰ במקביל למשאלת לב זו התפרסם באותו גיליון של "דאר היום" מכתבם של איתמר בן אבי ואברהם אלמליח ליצחק לוי, נשיא הסתדרות הספרדים, בו הודיעו לו השניים על התפטרותם מתפקידם כצירי הספרדים לאספת הנבחרים, "שאינו לה בלאו הכי כל יפוי-כח להחליט החלטות ולהוציאן לפועל, בהיות ואינו היא יכולה להחשב, בצורתה הנוכחית, כבאת כח עם ישראל בארץ ישראל."³¹

אספת הנבחרים התכנסה ב-7.10.1920. לגוף האקזוקטיבי שלה, הוועד הלאומי, נבחרו בתחילה 31 חברים, שמהם השתייכו 12 לאגף השמאל והשאר לאגפי המרכז והימין. לדתיים ניתנה אפשרות להצטרף, מה שהיה מגדיל את כוחו של הימין בארבעה חברים נוספים.³² לדעת בן-יהודה, הגידול הכמותי של אנשי הימין בוועד הלאומי לא היה מספיק, כאשר עדיין היה זה ועד שמאלי מדי לטעמו, אולם לנוכח הרכב הוועד, שהיה ימני יותר מהצפוי, מיתן הכותב את התנגדותו. בן-יהודה גרס עתה כי "ראוי להתירם להוועד הזה יותר בחיוב מבשיליה.³³ אמנם סכנת השתלטות השמאל טרם חלפה, אולם קיימת תקווה שהשמאל נבלם במידת-מה, ואספת הנבחרים תוכל לתפקד כראוי. עם נתינת "אשראי" זה לוועד הלאומי ולאספת הנבחרים, חדלו התקפותיו של "דאר היום" על עצם קיומם של מוסדות אלה.

"דאר היום" ותנועת העבודה

עמדתו של "דאר היום" כלפי אספת הנבחרים נבעה בין היתר, כפי שהוסבר לעיל, מחשש מפני השתלטותו של אגף השמאל עליה ועל הוועד הלאומי, ובאמצעותם – דחיקת רגלי הימין והמעמד הבינוני מכל השפעה ביישוב הארצישראלי. ראשי תנועת העבודה דיברו על חזון המדינה הסוציאליסטית, שיוגשם בדרך של הלאמת קרקע, ייסוד התיישבויות שיתופיות והקמת קומונה כללית של פועלי ארץ ישראל.³⁴ תנועת

29 א. בן יהודה, "הצילו את אספת הנבחרים", דאר היום, 7.10.1920.

30 ראה הערה 14 לעיל.

31 איתמר בן אבי ואברהם אלמליח, "מכתב גלוי", דאר היום, 8.10.1920.

32 א. בן יהודה, "מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך", שם, 17.10.1920. ועיין גם בהקדמתו של מ. אליאש לספר התעודות של הוועד הלאומי לכנסת ישראל (תרע"ח-תש"ח), מהדורה ב', ירושלים תשכ"ג (1963).

33 א. בן יהודה, שם.

34 "גדוד העבודה", כביטוי מעשי לחזון זה, כבר היה קיים בסוף 1920. ההתיישבות העובדת התבססה על עקרונות אלה. "המשביר" ו"המשרד לעבודות ציבוריות" כבר היו קיימים, ובשנת

הפועלים המאורגנת קראה תיגר על העבודה הערבית שפשטה במושבות ובערים, וקראה לחבריה להיאבק על "כיבוש העבודה", במקביל למאבק על הישגים סוציאליים ברוחו של האיגוד המקצועי.

חרדתם של חברי קבוצת "דאר היום" גדלה משתי סיבות נוספות: האחת, בקרב בני המעמד הבינוני היו עסקנים, שאמנם התנגדו לרעיונות הסוציאליזם, אולם תמכו בפועל במעשיה החלוציים של תנועת העבודה, ראו בכיבוש העמק ובהקמת נקודות התיישבות ביטוי נאמן להגשמת הציונות ולמימוש החזון הלאומי, וקראו לתמוך במפעלים אלה. עם קבוצה זו נמנו משה גליקסון, בן-ציון מוסינזון, חיים בוגרשוב ואחרים. הסיבה השנייה – אי השתתפות חלק מאיכרי המושבות והחוגים הדתיים באספת הנבחרים הותירה את זו תחת השפעתו של אגף השמאל, שמפניו חששו כל כך בן אב"י ותומכיו. מצב עניינים זה הביא את "דאר היום" להפנות את חצי זעמו לא רק כלפי אספת הנבחרים אלא גם כלפי תנועת העבודה עצמה וכלפי האישים שתמכו בה.³⁵

את אנשי תנועת העבודה ראו בן אב"י וחבריו כ"פרובוקטורים", אשר אינם מסתפקים בהחדרת רעיונותיו "הנלוזים" של האינטרנציונל הסוציאליסטי העולמי לארץ, אלא אף "סדרו וארגנו את הפועלים הערבים לבלתי ינצלום, חלילה, אכרי מושבותינו ובוני בתינו – בה בשעה שמצד אחד קוראים הם לבני הארץ להשתמש רק בפועלים עברים."³⁶ את רעיונות הסוציאליזם (השתפנות, בלשונם) גינו עורכי "דאר היום" ביותר, ובמאמריהם קראו להילחם בהם מלחמת-מצווה.

בחדירתן של התורות הסוציאליסטיות לארץ ראה "דאר היום" "סכנה ממשית", באשר רעיונות אלה "יוכלו להביא חורבן אמיתי, חורבן ממשי, תסיסה קדחתנית מוזיקה, וגם שביתות ואי סדרים."³⁷ נימוקיו של העיתון היו עמו: "ארץ-ישראל אינה במה לתורות חברתיות, מדיניות וכלכליות מופשטות. לא נוכל להרשות שארצנו תהיה תאטרון להצגות טרגי-קומיות כרוסיה, הונגריה או אסיה הקטנה וההדרגה שלי – י.ד.י." את הסוציאליסטים ראו עורכי העיתון כאויבים שיש להשמידם: "נקומה כולנו כאיש אחד ונסחוף בפעם אחת את האויב אל הים, או נקיפחו, נבדילהו, נבודדהו בקרבנו ואחר נשמידהו עד כלה." במאמר שנכתב בתגובה לכרוז שפרסמה "מפלגת הפועלים הסוציאליסטיים (פועלי ציון)" לציון יום המהפכה ברוסיה,³⁸ קרא העיתון למחברי הכרוז לעזוב את הארץ. "לכל אלה הנוטים אהדה לתנועה המהפכנית

1921 פורסמו רעיונותיו של ד. בן-גוריון בדבר קומונה כללית של כל פועלי ארץ ישראל. (הצעתו הראשונה להקמת "חברת העובדים" פורסמה בקונטרס, צ"ב, ו' כאלול תרפ"א.)

35 על התקפותיו של "דאר היום" על אוסישקין, רופין וגליקסון עיין להלן.

36 ראה הערה 23 לעיל.

37 "ובערת הרע מקרבד", דאר היום, 10.11.1920.

38 מפ"ס הייתה פלג שמאלי קיצוני שפרש מ"פועלי ציון" עם הקמת "אחדות העבודה" ונשאר דבק במרקסיזם הברוכוביטי. מאוחר יותר התפלג אף הוא וחלקו השמאלי יותר זנח את הרעיון הציוני.

הרוסית, נאמר מלה אחת: שם! אם תורת הקומוניסמוס טובה היא, לכו ונהלוה שם! במוסקבה ובפטרוגרד. ארצנו אינה ארץ לנסיגות שלא עלו יפה גם בגרמניה ובהונגריה.³⁹

אף שהתקפה זו כוונה כלפי פלג שמאלי קיצוני ושולי במיוחד, ראתה מערכת "דאר היום" סכנה בכל גילוי סוציאליסטי, והתנגדותה לתנועת העבודה הארצישראלית כוונה לא רק לקיצונים שבה, אלא אף למתונים.

"דאר היום" ו"הארץ"

התקפותיו האגרסיביות של "דאר היום" על מוסדות היישוב והתנועה הציונית העלו עליו את המתם של חוגים רחבים בציבור, ובשורה של מאמרים ב"הארץ" הותקפו עורכי "דאר היום" בשל קיצוניותם.

בשנות העשרים הראשונות היו "דאר היום" ו"הארץ" שני העיתונים היומיים העבריים היחידים בארץ. ניתן היה לצפות על כן, שבין השניים תתנהל תחרות על קהל הקוראים. אולם "קנאת סופרים" טבעית זו לא הרבתה חכמה, אלא הולידה ריב ומדרים. בשעה שסביב "דאר היום" התקבצו, כאמור, אישים בעלי עמדות מיניות קיצוניות – נצבה מאחורי "הארץ" קבוצה של עסקנים מתונים, ביניהם לייב יפה, מנהל העיתון, ד"ר ש. פרלמן, העורך, מ. סמילנסקי, ד"ר י. לוריא ומ. בן הלל הכהן. ההאשמות ההרדיות בין שני העיתונים לא ירדו מטורי שניהם, וזה אף זה פרסמו מפעם לפעם "גילויי דעת" ופטיציות נגד העיתון המתחרה.⁴⁰

טענת בן אב"י וחבריו הייתה, שלא רוגזה של דעת הקהל הרחבה קפצה על "דאר היום", "אלא של אותה העתונות [...] הגתמכת ע"י 'ועד הצירים', בדרך ישרה או בלתי ישרה". "דאר היום" טען שחברותו של מנהלו המסחרי של "הארץ"⁴¹ בוועד הצירים היא "שערוריה שאין כמותה ואנו דורשים מיד את פטוריו, וכי עובדה זו מסבירה מדוע יצא "הארץ" להגן על "איש הברזל"⁴² והפקידות הגבוהה שלו. קשר זה שבין "הארץ" לוועד הצירים וליתר מוסדות היישוב הוא שהסביר גם, לדעת "דאר היום", את רוגזו הרב של "הארץ" על העיתון המתחרה, שביקר את מעשיהם של מוסדות אלה. עובדת היותו של "דאר היום" עיתון עצמאי ובלתי תלוי, שלא נעזר בקבלת מידע בבאי-כוחה הרשמיים של התנועה הציונית, שדיווחו ל"עתון אחד בלבד על חשבון הציונות העולמית", ולא קיבל מברקים מבעלי הון שהיו גם חברי ההנהלה הציונית, אלא הסתייע בשירות מברקים אירופי על בסיס מסחרי – היא שלא הייתה לרצון "ל'עתונות האדומה' שלנו, ל'הארץ', ל'הפועל הצעיר' ול'קונטרס', ובהסכמת

39 ראה הערה 37 לעיל.

40 כך למשל פורסם ב"הארץ" במרס 1921 "גילוי דעת" נגד "דאר היום", ובתגובה פרסם "דאר היום", בכתבה בשם "דעת הקהל האמיתית", עשרות חתימות של תושבים מיפו נגד "גילוי דעת" זה (דאר היום, 22.3.1921).

41 לייב יפה.

42 הכוונה למ. אוסישקין.

נקמה קבלה על עצמה לצית הפעם לקולו של 'איש חרקוב'.⁴³ חברותו של מנהל "הארץ" בוועד הצירים לא הייתה אך ורק שערוריה אתית; אנשי "דאר היום" טענו נגד לייב יפה, כי הזניח את עבודתו בוועד כדי להתפלמס עמם מעל גבי העיתון, וכי הוא מנצל לרעה את שני תפקידיו.⁴⁴ כן טענו, כי מערכת "הארץ" היא הפרובוקטורית האמיתית, באשר היא "אשר פרסמה בגליון שע"א מאמר גדול על טיב המהפכנות, המסיים במלים אלו: 'אנו צריכים לקבל את המהפכה הרוסית והיא תוליד את מושיעה'. "היה זה "הארץ", קבע "דאר היום", "אשר העתיק את קול הקורא של האינטרנציונל העולמי, בחתימת בן-גוריון וחמשת חבריו מארץ-ישראל – אותו קול קורא המסתים בקריאה: 'תחי הסוציאליות הריבולוציונרית בין הלאומית משחררת העמים'.⁴⁵

נראה שעמדתם הימנית הקיצונית של עורכי "דאר היום", שהתנגדו לכל גילוי, ולו המאופק ביותר, של תמיכה ברעיונות השמאל, היא שהביאה להתקפותיו של "דאר היום" על "הארץ". מתינותו של "הארץ", שייצג את החוגים המרכזיים ביישוב, החשידה אותו, כפי שהחשידה את אוסישקין, בתמיכה ברעיונות הסוציאליסטיים ר"ל, שנואי נפשם של בן אב"י וחבריו.

ברם, האיבה שבין "דאר היום" ו"הארץ" באה לידי ביטוי גם בנושאים אחרים. בשנת 1923, בעת הוויכוח שהיה נטוש במחנה הציונים הכלליים בארץ על הצעת וייצמן להרחיב את הסוכנות, התייצב "דאר היום" לימין יהושע סופרסקי, שתמך בעמדת וייצמן. דוברם הראשי של מתנגדי התכנית, משה גליקסון, היה באותה עת כבר עורך "הארץ". מאליו מובן כי עיתון זה הפך לשופרם של אנשי "האופוזיציה", כפי שנקראו מתנגדי וייצמן שמקרב הציונים הכלליים בארץ. שוב פרצה המלחמה בין שני העיתונים, וכינוי גנאי לרוב הוחלפו אהרדי במאמריהם הראשיים.

את עמדתו של "דאר היום" בוויכוח זה, שהתנהל מעל דפי העיתונות עוד זמן רב לאחר שהסותרות הציונים הכלליים קבעה את עמדתה, הכתיבה השקפת עולמם הימנית של עורכי העיתון. כמו סופרסקי ותומכיו, האמינו בן-אב"י וחבריו, שהרחבת הסוכנות תאפשר תמיכה כלכלית של יהודי ארצות הברית במעמד הבינוני בארץ ובמשק הפרטי המתפתח, ותבלום את התפתחותו של משק העובדים, שחותם הסוציאליזם היה טבוע עליו.

"דאר היום" ו"הארץ" נפלטו בדעותיהם כמעט בכל נושא, ומריבותיהם נמשכו במשך שנים. לא כאן המקום להרחיב יותר באשר למערכת היחסים שביניהם. ברם, נקודה אחת ראוי להבהיר: קהל הקוראים של שני העיתונים לא היה זהה מבחינת השקפת עולמו. לכן יש לראות את המאבק ביניהם בראש ובראשונה כניסיון לצבור כוח פוליטי יותר מאשר כתחרות עיתונאית גרידא.

43 ראה הערה 23 לעיל. הכוונה בכינוי "איש חרקוב" – ל.מ. אוסישקין. מעניין ש"דאר היום" כלל את "הארץ" יחד עם "הפועל הצעיר" ו"קונטרס" במושג "עיתונות ארומה".

44 שם. הכוונה למאמרו של ל. יפה, "תשובתנו", שהתפרסם ב"הארץ" ב-29.9.1920. ראה הערה 23 לעיל. 45

לקראת הקונגרס הציוני ה"ג

לקראת התכנסותו של הקונגרס הציוני ה"ג ב-1923 חרד "דאר היום" מפני אי השמעת קולו של המעמד הבינוני הארצישראלי. "עפ"י מספר השקלים שנמכרו עד עתה," קבל בר-דרורא, "מתירא אני שדוקא בכנסיה [קונגרס] זו, [...] לא יהיה רשומו של הישוב הארצישראלי נכר כלל. וכשאני אומר: 'הישוב הארצישראלי', מתכוון אני הפעם לאותו הישוב הציוני שאין שום שם לואי נגרר אחריו, ולכל אותו המעמד הרחב שאינו קושר את בנינה של ארץ ישראל לא עם הדת ולא עם השתפנות [...] כל קהל האכרים, בעלי התעשיה ובעלי המלאכה, כל קהל הרופאים, האדריכלים, המורים וכו' [...] כל אלה הממשיכים את עבודת הבנין ושומרים על הקים זה דורות שלמים."

בר-דרורא קבל על אדישותם של בני "המעמד הבעל ביתי", שתירצו את אי קניית השקל בחוסר אמונם ביכולתו של הקונגרס לשנות דברים, ובהיותם טרודים בענייניהם הכלכליים האישיים: "אנחנו, יאמר לך החקלאי או אותו העירוני, אנשים עסוקים הננו, ואין אנו יכולים גם להרשות לעצמנו לשלוח אנשים לחו"ל, בכדי לארגן את הציונים הכלליים שבכל מדינה ומדינה ולהעמידם על האמת מארץ ישראל". התוצאה היא, "שאינן איש מבין את שפתנו בכנסיות, ואנו בטלים שם ברוב של ציונים כלליים, הבאים להכנסיות בדעות קבועות, שאנשי תעמולה שונים תקעו מתחילה לתוך מוחם."

חוסר האמונה של המעמד הבינוני היה פסול בעיני בר-דרורא, והוא קרא לציבור האדיש להתארגן, לא להתייאש, לא להירתע מפני מפלות רגעיות ולא להסתפק בשמיעת דו"חות מהמנהיגים עצמם. הכותב גם התנגד לשליחת ציר בודד לקונגרס הציוני, שעלול לייצג אינטרסים פרטיקולריים של קבוצת פקידים או מורים. לדעתו, יש "לשלוח לכל הפחות ארבעה צירים, שני חקלאים ושני עירוניים. להאיזנברגים ולהסמילנסקים"⁴⁶ במושבה, ולהסופרסקים⁴⁷ ולהאסתרמנים⁴⁸ בעיר יש מה להגיד בנוגע לסדר העבודה להבא – למה יכבשו את נבואתם? [...] אחינו שבגולה כבר שבעו נאומים מצלצלים של אנשי תעמולה. הם רוצים לשמוע עתה את דעותיהם של העוסקים בבנין ממש."⁴⁹

בשלושה מאמרים גדולים שפורסמו ב"דאר היום" תחת השם "ארץ ישראל והכנסיה", פרס העיתון את השקפתו החברתית והכלכלית, ואת דרישותיו מהתנועה הציונית.⁵⁰ מאמרים אלה פורסמו ברבים גם בצורת חוברת, שנשאה את השם "קולה

46 אהרון אייזנברג ומשה סמילנסקי – מראשי "התאחדות האיכרים".

47 יהושע סופרסקי – יושב ראש "הציונים הכלליים" בארץ, ראש האגף הימני בהסתדרות זו.

48 א. ל. אסתרמן – מאנשי הימין בעיריית תל אביב.

49 בר-דרורא, "לקראת הכנסיה הבאה", דאר היום, 25.4.1923.

50 "א. המכוונה", שם, 27.7.1923; "ב. קולה של א", שם, 29.7.1923; "ג. דרך ציונה", שם,

של ארץ-ישראל", אשר הופצה בקרב כל הצירים שהתכנסו בקרלסבד.⁵¹ כבר במשפטי הפתיחה של מאמרים אלה יצא "דאר היום" בהתקפה. העיתון התריס נגד כינוסו של הקונגרס מחוץ לארץ ישראל, בניגוד להבטחותיו של נחום סוקולוב, שניתנו בעת נעילת הקונגרס הקודם ב-1921. אי-כינוסו של הקונגרס בארץ חמור במיוחד לנוכח העובדה "שהערבים שכנינו, שתנועתם הלאומית נולדה זה רק מתמול שלשום, התאספו לכנסיתם הם, לכנסיה השישית כבר, ביפו החשמונאית מלפנים, אל שעריה של תל-אביב העבריה." כינוס הקונגרס הציוני מחוץ לגבולות ארץ ישראל נתפש על ידי העיתון כהלך רוח גלותי של המנהיגים "האודיסאים".⁵² מנהיגים אלה הפכו את "הבמה הציונית ל'מכונה' כבירה וענקית, שעיקר מטרתה הייתה לא להמשיך את העבודה לטובת הבנין עצמו, אלא להבטיח את חייהם ולהמשיך את שלטונם של 'תופסי השררה' בכבודם ובעצמם" (ההדגשה שלי – י.ד.). יתר על כן, עקב שיטת הבחירות המעוותת איבר, למעשה, שוקל השקל את יכולתו לבחור לטובת קבוצות אינטרסנטיות. כתוצאה מכך, "לא הראוי להיות ציר העם העברי בכנסיה הוא הנבחר עכשיו ברוב ארצות הגולה ובארץ ישראל עצמה, אלא הפקידים השונים להנהלות הציוניות ולמשרדיהן המרובות בכל עיר ועיר, או לאנשים האמידים והעשירים, ממקורבי ההנהלה השלטת, שידם מגעת לתשלומי נסיעתם מהמדינות הבוחרות עד לעיר הכנסיה"⁵³ (ההדגשה שלי – י.ד.). כתוצאה מכך שמספר הפקידים בקונגרסים האחרונים היה "תשעים אחוזים ממספר כל הצירים, [...] יכלו אוסישקין וחבריו להשתלט, בשלטון נמשך ובלתי אחראי, על כסא השררה בלונדון ובירושלים, ורק הודות ל'פחד' ול'אימה', שארזני המכונה הזאת הטילו על כל כנסיה, על המנהיגים הרפויים, נשאר אלה כדורים בידי המשחקים בהם, ובשביל כך לא העיזו ולא הרהיבו לצאת כנגדם במשהו. הראיה היותר טובה לכך היא שבבוא ויצמן הפעם להציע את מה שהוא וידידיו קוראים לה בשם 'השיטה החדשה', שאינה, כידוע, אלא שיטתו של ברנדייס, שיטתם של בני ארץ-ישראל מכבר, שיטתו של 'דאר היום' מזה ארבע שנים – דאוג דאג לכך שלפחות חלק גדול מהמכונה, ואם אפשר גם רובו המכריע, ישאר בידו."

לדעת עורכי "דאר היום", חטאה התנועה הציונית כלפי ברנדייס, דה לימה ויוליוס סימון, שקראו תיגר על כל שהיה רקוב בתנועה, והוכרחו בשל כך להתפטר מהוועד הפועל הציוני.⁵⁴ היא גם חטאה כלפי נורדוי ומרמורק, שאף הם התריעו על הקלקלה, אך קולם לא נשמע בחייהם ונדם עם מותם. הנהלת התנועה הציונית המשיכה, לדעת קבוצת "דאר היום", לבזוז את כספי העם על משכורות עצומות

51 "הכנסיה נגמרה... / נצחון לדאר היום", שם, 20.8.1923.

52 רמז לאוסישקין, מנהיג הפלג המעשי בתנועה הציונית, שהותקף על ידי "דאר היום" כל השנים.

53 "ארץ ישראל והכנסיה", דאר היום, 27.7.1923.

54 שם.

לפקידות ענקית, על נסיעות יקרות ומיותרות ועל מפעלים שכישלונם צפוי היה מלכתחילה.

דומה כי במלחמתם באוסישקין ובמוסדות הציוניים ובמתקפתם שכוונה הפעם לא כלפי השמאל, אלא דווקא כלפי המעמד הגבוה מבחינה כלכלית, ניסו אנשי "דאר היום" לקרב אליהם את אנשי המעמד הבינוני. הם ביקשו להצטייר בעיני ציבור זה כמייצגים הנאמנים של המעמד הבעל-בית, שידו לא השיגה די מימון כדי לזכות בהשפעה על החלטות המוסדות המרכזיים של ההסתדרות הציונית.⁵⁵

בתמיכתו של "דאר היום" בווייצמן נגד אוסישקין בשנת 1923, כבתמיכתו כברנדייס נגד וייצמן בשנת 1921, ביטא העיתון לא רק את עמדת האגף הימני של הציונים הכלליים בראשות ספרסקי, אלא גם את עמדת הסתדרות "בני בנימין", ארגונם של בני המושבות, שבראשו עמדו אלכסנדר אהרונסון, איתן בלקינד, עובד דנקנר (בן-עמ"י) וברוך ראב. "דאר היום" היה קרוב להשקפת עולמם של "בני בנימין", ועורך "דאר היום" הפך בעיניהם לסמל. איתמר בן אב"י, בנו של "מחיה הלשון העברית" אליעזר בן-יהודה, היה "הילד העברי הראשון", וראה עצמו כבא-כוחם וכמייצגם של בני הארץ, שקצה נפשם בכך שמנהיגי הציונות קבעו מרחוק את הנעשה בארץ ישראל. "בני בנימין" היה ארגונם של בני הארץ – צעירי המושבות, ילדי הארץ – ששאפו ליתר השפעה בתנועת התחייה של העם העברי.

הם ראו בכך אב"י את מייצגם האמיתי, למרות היותו עירוני מבטן ומלדה.⁵⁶

בחלקו השני של המאמר "ארץ ישראל והכנסיה" המשיך "דאר היום" לתקוף את הקו של אוסישקין. העובדה שמכל היישוב הארצישראלי נשלחו לקונגרס הי"ג רק 14 צירים, שנבחרו על ידי 4,000 "שוקלים" לכל היותר, מכל המפלגות והזרמים בארץ, העידה על הארישות המרובה בציבוריות הארצישראלית, והוכיחה "כי ההנהלה האוסישקינית פשטה את הרגל". העיתון ניתח את תוצאות הבחירות לקונגרס שנערכו בארץ, וקבע כי 500 בוחרים בלתי מפלגתיים בתל אביב, "היכולה להחשב עדיין כעיר המבצר לציונות האודסאית", מהווים עדות לכישלון התנועה. כישלון אחר היה בירושלים, שכל שוקלי השקל הציוני בה לא הספיקו אפילו לשליחת ציר אחד, ונאלצו בעקבות זאת לספח את קולותיהם לאלה של חיפה והגליל. כמו כן טען "דואר היום", שהבחירות בחלקן היו "בלתי מהוגנות".

עובדות אלה שימשו ל"דאר היום" הזדמנות לחזור ולתקוף את גליקסון ו"הארץ". "לזה מעיזה [מערכת] 'הארץ' לקרוא בשם 'דעת הקהל ארץ הישראלית'." ברור היה ל"דאר היום" שגליקסון לא יוכל להתנגד לאוסישקין: "היזרוק גליקסון אבנים באוסישקין תומך עתונן? אם ידקור הרב פישמן⁵⁷ במאכלת את ויצמן, שמחסרו

55 ראה הערה 49 לעיל.

56 ואמנם "בני בנימין" הציבו בראש רשימת מועמדיהם לקונגרס הציוני הי"ג, שנערך בשנת 1921,

את ברנדייס, אחריה בן אב"י, ורק במקום השלישי את נשיאם, אלכסנדר אהרונסון.

57 מנהיג "המזרחי" בארץ.

מתנהלת כל מדיניותו הבזבזנית והיתרה? ואיכה תרצו ש'צירי' הפועל הצעיר ו'אחרות העבודה', המקבלים כולם תקציבים שמנים מאת ההנהלה הציונית בקביעות ובהתמדה, לא זכו להם לא האכרים האומללים ולא בני המזרח, ספרדים או פרסים, בוכרים או מרוקנים – איך תרצו שצירים אלה יפרצו את הגדר השומרת על עניניהם ויטהרו את הקופה המעניקה את צרכיהם?"

בהמשך יצא "דאר היום" נגד כל שיטת השקל, שעיוותה, לדעתו, את הציונות והוציאה מכלל התנועה רבים וטובים. "הן השהות בארץ מצד עצמה היא ציונית יותר ממשית, היא ציונית יותר מעשית מכל תשלום של שקלים, אף מכל תרומה ציונית, ולו תהיה גם הכי נכבדה. המעטים לכם הקרבנות, הצרות, ההרפתקאות, המשברות והספקות אשר לכל נפש ונפש היושבת בציון? המעטים לכם ההצטמצמות, ההסתפקות, הנזירות וההתבודדות אשר אליהן מסתגלים מתוך רצון והתמסרות העובדים בכיתנו הלאומי? [...] כל יהודי ארץ ישראל, אף האדוקים מימין והקיצונים משמאל, אף מי שאינו רוצה להודות בכל ה'אלף' וה'תיר' של שיטת 'המכונה' [...] מגשימי הציונות הנם מפני שבה הם חיים, מפני שבה הם עמלים, מפני שבה הם מחים ומפני שבה הם מתנצחים." (ההדגשה שלי – י.ד.)

המסקנה מגישה זו ברורה לחלוטין: למאה אלף היהודים היושבים כבר בארץ, ושמהם "יותר משמונים אלף הודיעו בפירוש ששפתם היא העברית", יש זכות מוסרית גדולה יותר להיחשב כציונים. הרי הם הציונים האמיתיים, ועל כן חובה לתת להם ייצוג נאות במוסדות התנועה הציונית.⁵⁸

ההתקפה על "המכונה" הביורוקרטית של התנועה הציונית נמשכה גם בחלקו השלישי של המאמר ("הדרך ציונה"). כל הוועידות והכנסים לא קירבו את העם לארצו ולא חיזקו את עבודת הבניין בארץ. אגב התפארות כסיפורי הצלחה של "קבוצה" זו או אחרת, התעלמו ראשי התנועה מהעובדה "שאלפי פועלים, אשר אינם שייכים למסדרת [הסתדרות] 'אחרות העבודה', הולכים בטל מאין מלאכה, שחלוצי המזרח האסיאתי והצפון אפריקי מוצאים את כל השערים סגורים בפניהם." "מי ישים לב לקטנות שכולו?" שאל "דאר היום", בשעה ש"ההנהלה הציונית הירושלמית פותחת משרד חדש לבקרים בשביל ליצור עבודה ל'ידידים', אשר לא הצליחו במקומות אחרים", ובשעה ש"מבריחים מהארץ כל יומה פרטית על ידי הכנעת השלטונות הציוניים בפני כל מנהיג קטן של פועלים."⁵⁹ לשון אחר, שוב חזר "דאר היום" על האשמות בדבר שחיתות מידות ואפליה במוסדות התנועה הציונית בארץ וכניעה בפני השמאל, העושה בארץ כבתוך שלו.

העיתון סיים את מאמרו-מצעו הארוך בקריאה נרגשת לבצע תפנית חדה בקונגרס הציוני ה'ג, להחליף את ההנהלה, להעביר את נקודת הכובד לנעשה בארץ ישראל (כולל התכנסות הקונגרס בארץ) וליצור במה אמיתית לבית הלאומי העברי.

58 "ארץ ישראל והכנסיה", דאר היום, 29.7.1923.

59 "ארץ ישראל והכנסיה", שם, 30.7.1923.

לאחר הקונגרס הי"ג

הקונגרס הציוני הי"ג הנחיל לוייצמן ניצחון גדול. אמנם תכניתו בכר הרכבת הסוכנות לא נתקבלה (מחשש לטשטוש אופיה הדמוקרטי והעממי של התנועה הציונית אם יאושר צירופם של נדבנים ושל אילי הון), אולם ההנהלה החדשה שנבחרה הייתה הנהלה וייצמנית. אוסישקין הורחק מחברות בה, לאחר שרבים ממנהיגי הציונות (וייצמן, ליפסקי, מונר, הקולונל קיש ואחרים) התנגדו לו בתוקף.

"דאר היום" היה מרוצה. באותיות גדולות סיפרה כותרתו הראשית: "הכנסיה נגמרה [...] אוסישקין לא נבחר". בעובדה, שהוועדה המתמדת קיבלה את כל דרישותיו של וייצמן – ובעיקר בהרחקתו של אוסישקין – ראו עורכי "דאר היום" ניצחון לא רק לווייצמן, אלא גם "ניצחון כביר לעתון הזה, שלא חדל לבאר להמונים כי אוסישקין היה המעצור היותר גדול להכנסת תקונים בהנהלה הציונית ולהתקדמות העבודה המדינית בארץ ישראל."⁶⁰ במאמר אחר, החתום על ידי איתמר בן אבי עצמו, לעג "דאר היום" לאלה שקיוו עד הרגע האחרון שאוסישקין יישאר בתפקידו ("הפועל הצעיר" ו"הארץ"), ובירך את הכנסייה (הקונגרס) על "שלמרות היותה פקידית ומשרדנית בעיקרה, מצא מצאה את העוז בלבה להענות לקול הקורא מציון והגולה שתיהן – לבטל עבר של בטלנות ושל אודיסאות ולהחל בעתיד של התארפות [אירופיות] ומזרחיות."⁶¹

בהמשך מאמרו התייחס בן אבי לדרך העתידה של וייצמן. הוא היה חדור אופטימיות באשר לדרך החדשה שנפתחה בפני התנועה הציונית, וראה בניצחונו של וייצמן ובהנהלה הציונית החדשה סיכוי מחודש לבנייה מזורזת יותר של הבית הלאומי בארץ ישראל. החלטת הקונגרס הייתה לפיכך "החלטת אראלים", אולם לפי שעה "לא נבקעה עוד המורסה, והרקבון עודנו מפעפע בגופו של החולה". דרישתו של עורך "דאר היום" הייתה "טהור בלונדון ובירושלים, בנין באמריקה ובארץ-ישראל – רק זוהי דרכו של ויצמן ברגע זה, אם ירצה שנצחונו הפעם לא יהיה רק צעד שאין שני לו אחריו."⁶² גם בר-דרורא הציג את המלחמה באוסישקין לא כמלחמה באדם יחיד מסוים, אלא בחוסר השיטה שאוסישקין סימל, וטען, כי המאבק למען היעילות צריך להימשך.⁶³

ואכן, לא עברו יותר מחודשיים ו"דאר היום" יצא בסדרת מאמרים גדולה בשם "אנו מאשימים". הפעם הותקפו ד"ר א. רופין ופעולותיו.

60 "הכנסיה נגמרה...", שם, 20.8.1923.

61 איתמר בן אבי, "דק צעד" – א. נפילת אוסישקין", שם, 21.8.1923. בנפילת אוסישקין ראה "דאר היום" לא רק תפנית בכיוון של חשיבה מערבית-אירופית (לעומת חשיבתם של ציוני רוסייה), אלא גם "מזרחיות". עובדה זו מובנת טוב יותר, אם נזכור שבן אבי היה חדור רעיונות בכר השתלבות העברים במזרח. ניתן אולי לראות בגישה זו את ניצניה של תורת הכנעניות.

62 איתמר בן אבי, "דק צעד" – ב. דרכו של ויצמן", שם, 22.8.1923.

63 בר-דרורא, "ועכשיו מה?", שם, 30.8.1923.

"דאר היום" על משמר ניקיון הכפיים

התקוות שתלו בן אבי וחבריו בקונגרס הציוני הי"ג התנפצו חיש מהר אל מול המציאות האפורה. "ליר ההגה של ספינתנו המטורפה", קבל "דאר היום", "נשאר אותם הקברניטים מראשיתך, אותם העסקנים שהביאו אותנו עד דכא והציונות היא בשבילם פרה חולבת. [...] זה שנים שדברים נוראים הולכים ונעשים בישוב ובשמו של הישוב – מעשים של אחיזת עינים, של בלוף וגם של מעילה פשוטה. כל עבודתנו הארץ ישראלית נתגבשה במוסדות, שמנהליהם וראשיהם הולכים ומתפטמים ומתעשרים – הם ובניהם ומקורביהם – בה בשעה שכל הישוב הולך ומתדרלל מיום ליום מרעב ומיגון." האשמות שהטיח "דאר היום" במוסדות היישוב היו חמורות ביותר: כישלון בקניית קרקעות ובגאולתן, "אחיזת עיניים" בהקמת תחנות ניסיונות, ייסוד נקודות יישוב ש"אינן אלא אמצעי להתעשרות ולהתפרסמות," אי דיווח של עסקנים על מעשיהם, חיפוי עסקנים זה על זה, או להיפך, דקירת איש את רעהו בחשאי, חנופה מתפשטת, חוסר טיפול בבעיות יסוד כמו קליטת עלייה ועוד.⁶⁴

ראייה זו של המצב הביאה את חברי קבוצת "דאר היום" להחליט לציאת למאבק מחודש על טוהר המידות, על ניקיון הכפיים ועל הגברת היעילות בפעולות התנועה הציונית: "אנו החלטנו אפוא משום כך לתת פה לאלמים."⁶⁵ הם שאפו לשינוי מוחלט בגישה, בתכנון העבודה ובסולם העדיפויות של פעולות התנועה הציונית. "דאר היום" דרש את פיטוריהם של עסקנים נוספים, שהואשמו בהנצחת הקיים. לשם השגת מטרתם לא בחלו אנשי "דאר היום" בשפה בוטה וגסה, בהטחת עלבונות אישיים ובשימוש בכינויי גנאי – שיטה שגרעה מאמינותם. גישתם הוולגרית העלתה את חמתם של רבים ביישוב ויצרה את תדמית "דאר היום" כעיתון "צהוב", רוזף סנסציות, שאינו בורר באמצעים ואינו נוהג לבדוק את ממצאיו לפני פרסומם הרעשני.

ראשון המותקפים אישית היה, כאמור, ד"ר ארתור רופין. במאמר השני בסדרת "אנו מאשימים" הוצג רופין כיהודי מתבולל (החוגג את ליל סילבסטר), רחוק מהציונות, שכבואו לארץ קבע את ישיבתו בבית גרמני, "רחוק מהשמנדריקים הרוסיים."⁶⁶ לטענת העיתון, לא התכוון המשרד הארצישראלי, שרופין עמד בראשו, לממש את תכניותיו, וכל פעולתו במשך ארבע-חמש שנים עלתה לקופה הציונית חצי מיליון פרנק. המשרד ומנהלו נתקלו בחוסר אמון גמור מצד הסוחרים, האיכרים ויתר אנשי המעמד הבינוני "המבינים פרושה של עבודה מעשית באמת." בעקבות תגובה זו הפך רופין למגנם ולידידים של הפועלים והעניק לידידי החדשים מקרב "הפועל הצעיר" משרות במשרדיו ותמיכות בפעולותיהם. בהמשך הסדרה הותקף ד"ר

64 "אנו מאשימים, א. הקרמה", שם, 26.10.1923.

65 שם.

66 "אנו מאשימים, ב. השחר של הר"ר רופין", שם, 30.10.1923. בביטוי "שמנדריקים רוסיים" הכוונה הייתה לאנשי תנועת העבודה.

רופין על מעשי בזבזו, חוסר יעילות ואף על שחיתות וקבלת טובות הנאה. תקצר כאן היריעה מלהרחיב את הכתוב על יחסי "דאר היום" – רופין בעת ההיא, ונסתפק בכך שנציין כי הדברים הגיעו עד לערכאות ולאחר ממשפטי הדיבה הסוערים ביותר ביישוב הארצישראלי של שנות העשרים.

המותקף השני היה ד"ר בן-ציון מוסינזון. "דאר היום" לא סלח לעסקן זה על כי נבחר כציר לקונגרס הציוני הי"ג מטעם ציוני פולין, לאחר שהבין שאין לו סיכוי להיבחר כשליח היישוב הארצישראלי. במאמר שהוכתר בשם "זוהמה" קרא "צפנת פענח" (?) – י.ד.) למוסינזון להפסיק את מלחמתו ב"דאר היום", באשר "כשתתפרסם 'מגילת מוסינזון' בין שאר המגילות,⁶⁷ יראה גם הקהל הרחב היכן מקום 'הזוהמה והבוץ'.⁶⁸

"הקרוב" השלישי, ד"ר משה גליקסון, לא היה פנים חדשות בגלריית המושמצים של "דאר היום". "בחילה" – זו הכותרת בה הכתיר העיתון את התקפתו החדשה על עורך "הארץ". "הד"ר גליקסון, עורך 'הארץ', סובל, לא עלינו, ממיוחד של בחילה," כתב "צפנת פענח". "אסתנים הוא, מפונק ר"ל, ומפחד הוא מפני מלה חזקה כמפני ברדלס". וכנגד מה היו הדברים אמורים? כנגד הביקורת שמתחו ד"ר גליקסון ו"הארץ" על ההאשמות שהטית "דאר היום" בד"ר רופין. ברור היה לו ל"צפנת פענח" טעם היחלצותו של גליקסון להגנת רופין. הרי "הארץ" ניזון היה מתמיכת רופין והמוסדות הציוניים, ועל כן "העתון ההגון, המשמש תריס ומגן בשביל כל בוחשי הקדרה שלנו," רק מילא את חובתו. "בשעה כזו הרי מובן, שהעורך צריך להבליט את שרותו [...] שאם לא כן, מה טעם יש בקיומו של עתון כזה?"⁶⁹

בסגנון תוקפני דומה המשיך "דאר היום" ותקף אישים כמו ד"ר טהון ובצלאל יפה, והטיח דברים במוסדות כמו "חברת הכשרת היישוב" והוועד הלאומי, וכך לאורך שבעה פרקים ארוכים של מגילת "אנו מאשימים" ושל מאמרי מערכת. פרק ח' בסדרה "אנו מאשימים" היה "מעין סיכום". מחברי המאמר הסבירו כי "עוד לא נסתיימה מגילת הד"ר רופין, [...] וביחוד עוד לא נאמר כלום, כמעט כלום, ביחס להפוליטיקה הקרקעית של הכשרת היישוב. [...] מפני שאילו היינו באים לאסוף כל הנפתולים [...] כל מיני כרכורים [...] של הפקעת השערים, של מכירת קרקעות שלא באו לעולם, של שמוש בכספים של אחרים וכו' וכו' – ספור שלם היה לחבר."⁷⁰

"הד"ר רופין", הסביר "דאר היום" לקוראיו, "רק סמל הוא בשבילנו, סמל להרקבון שבעבודתנו. הוא הרי נחשב לארי שבחבורה, לחכם מחוכם בכלכלה לאומית, לאיש המעשה ולאיש הסדר. ומשום כך – אשמתו גדולה יותר וכבדה יותר. ומשום כך לא נחשה ולא נשקוט עד שיתן לנו באורים בעד המעשים שלו." בינתיים, עד להסקת

67 את התקפותיו על העסקנים, המושחתים לרעתו, כינה "דאר היום" בשם "מגילות".

68 צפנת פענח, "אגב קריאה ושמיעה, זוהמה", דאר היום, 2.11.1923.

69 צפנת פענח, "אגב קריאה ושמיעה, בחילה", שם, 5.11.1923.

70 "אנו מאשימים, ה. מעין סיכום", שם, 28.11.1923.

המסקנות מממצאיהם, העלו אנשי "דאר היום" שלוש דרישות: "א. הסרת צעיף הערפל מעל המעשים. עד עתה אין לך מעשה אחד הנעשה על ידי הנהלתנו גלוי ולעיני השמש. הכל נעשה בחשאי, הכל לוטה בערפל, ורק מפה לאוזן נמסרים אחר כך קטעי דברים מהמעשים שנעשו. [...] ב. קביעת רכושנו וברורו. עד עכשיו אין הקהל יודע מהו בריוק ובברור רכושנו הלאומי. מדברים על מאה אלף דונם. מדברים על כך וכך דונמים בעיר וכך וכך דונמים במושבות, אבל מי שאין לו פנאי לאסוף את קטעי הידיעות הבודדות, אין לו שום מושג ברור. [...] ג. הפרדת עסקי הקרן הקימת מ'הכשרת הישוב'. בנוגע לזה דורשים אנו קודם כל שתוסר הגושפנקא של הציונות הרשמית מעל 'הכשרת הישוב' [...] מפני שרק חברה שהציונות משמשת לה בתור תריס יכלה להתיר לעצמה מעשים כאלה שנעשו על ידי 'הכשרת הישוב'. [...] 71

ב"מעין סיכום" הנ"ל קטרג העיתון גם על רכישת ארמות עמק יזרעאל, שאף נחמיה דה-לימה⁷² וחבריו ערערו עליה. "דאר היום" לא יצא כנגד הקנייה בשל המחיר הגבוה (סיבת קבילתו של דה-לימה), אלא "קובלים אנו על 'הכשרת הישוב' על שנכנסה לתחום שאינו שלה. את העמק עמדה יק"א לקנות. [...] פקידי יק"א עמדו על המקח, ואז קפצו על הארמה סרסורי 'הכשרת הישוב' ופסקו להמוכר בבת אחת מחיר למעלה משש לירות [ולדונם]. לשם מה נעשה צעד מבוהל זה? מה היה חסר לנו אם יק"א הייתה קונה את הארמה והייתה מיסדת שם תשע נקודות כבנימינה? כלום לא יכלו 'הכשרת הישוב' וקרן הקימת לפנות ימינה ושמאלה בשביל יסוד נקודות כעין-חרוד ודומיה?" דרישתו האחרונה של "דאר היום" באותו "מעין סיכום" הייתה לאסור "אסור מוחלט לכל פקיד ציוני לעסוק בעניינה של חברה פרטית.⁷³ מדוע נקט "דאר היום" בדרך ההתקפות וההאשמות האישיות, ולא הסתפק בביקורת פוליטית? דומה שכמה גורמים חברו כאן יחד. עורך העיתון, איתמר בן אב"י, נחשב כחניך העיתונות הצרפתית הסנסציונית עוד בתקופת "האור".⁷⁴ כבר בשנים ההן הותקף לא אחת על ה"בולוואריות" והזולות שאפיינו את כתיבתו ואת עריכתו. היירותו ומוגזו הסוער היו שני מאפיינים בולטים באישיותו, ואף להם הייתה השפעה מכרעת על התנהגותו העיתונאית והפוליטית.

התנגדותם של חלק מילידי הארץ (שבן אב"י ראה עצמו כמייצגם הנאמן) לקבל עליהם מרות מנהיגים מבחוץ, שלא הכירו לדעתם את הארץ ואת צרכיה, היא שהביאה אותם (וביניהם גם את אלכסנדר אהרונסון) להצטרף לבן אב"י במלחמתו בהנהגת התנועה הציונית בחוץ לארץ ובנציגיה בארץ.

חוגים אורחיים רבים, שחששו מהתגברות השפעתו של השמאל בציובריות

71 שם. הכוונה ב"מעשים כאלה שנעשו על ידי 'הכשרת הישוב'" הייתה למכירת קרקעות שלא היו ברשותה לצורכי ספקולציות קרקעיות, לטובת הנאה של יחידים, ועוד טענות שתקצר כאן היריעה מלפרטן.

72 נחמיה דה-לימה – מציוני הולנד. אז יושב ראש הדירקטוריון של הקרן הקימת.

73 ראה הערה 70 לעיל.

74 עיתונו של א. בן יהודה, שא. בן אב"י היה עורכו בפועל ערב מלחמת העולם הראשונה.

הארצישראלית ומהתחזקות השפעתן של מפלגות הפועלים בתנועה הציונית, תמכו אף הם בעמדותיו הקיצוניות של "דאר היום", וזה שאב מהם כוח ועידוד וראה עצמו כשופרם. חוגים כמו "בני בנימין", חלק מהאיכרים, חוגים ימניים ב"הסתדרות הציונים הכלליים" ואחרים ראו בדאגה את תמיכתם של מוסדות היישוב והתנועה הציונית במפעליה של תנועת העבודה בארץ, ונצבו מאחורי מערכת "דאר היום" במאבקה נגד מה שנראה בעיניהם ככניעתם של המוסדות למיעוט קיצוני בעל אידיאולוגיה אוטופית הרסנית.

ולבסוף, התרחקותו של ברנדייס, יושב ראש הסתדרות ציוני אמריקה, מכל פעילות במסגרת התנועה הציונית, וניצחונו של וייצמן בוועידת לונדון ב-1920 חרו לקבוצת "דאר היום" מאוד. עקרונותיו הפוריטניים של ברנדייס גישתו המעשית-כלכלית לבעיות בניית הארץ קסמו להם. מאידך גיסא, נפילתו של אוסישקין והצעתו של וייצמן להרחבת הסוכנות בשנת 1923 נראו בתחילה לכן אבי ולחבריו כשינוי במדיניות הציונית בדרך למימוש עקרונותיו של ברנדייס. האכזבה שנחלו, כשהתברר להם שווייצמן לא המשיך ב"טיהור המנגנון" וחזר למה שנראה בעיניהם כקו מוטעה, היא שהביאה אותם לפתוח במערכה חדשה ותוקפנית יותר.

התפטרות בן אבי

בסוף שנת 1923 יצא עורך "דאר היום", איתמר בן אבי, לארצות הברית כדי לעבוד במחיצת קבוצת ברנדייס, שלא קיבלה עליה את מרות הנהגתו של וייצמן והתנגדה להקמת קרן היסוד. קבוצה זו החלה לפעול באורח עצמאי במגמה להקים קרנות וגופים כלכליים אחרים לשם בניין הארץ לפי גישתו של ברנדייס. בן אבי, שתמך בגישה זו במשך שנים, הצטרף עתה לציונים הברנדייסטים בפועל.⁷⁵ והנה, ב-14.12.1923 פרסם בן אבי ב"מורגן ז'ורנל" הניו יורקי את המכתב הבא:

אדוני העורך,

יואיל נא לפרסם בעתוננו את השורות הבאות, והן הן למפרע:
מסיבות שאין כאן המקום לפרטן מסרתי אתמול לחברת "הסולל"⁷⁶ את כתב התפטרותי מהעורכות הראשית ב"דאר היום" ומהעורכות במערכת "פלשטיין וויקלי" בירושלים.

ברגשי כבוד,

איתמר בן אבי

ניו יורק, ד' טבת (תרפ"ד), ז' להצהרת בלפור.⁷⁷

75 ראה על כך בכתבה "ניו פלשטיין ודאר היום", דאר היום, 11.2.1924.

76 החברה שניהלה את עיתון "דאר היום" ושמהלה היה אלכסנדר אהרונוסון.

77 "להתפטרותו של בן אבי", הארץ, 4.1.1924.

רק כעבור כשלושה חודשים התבררה סיבת ההתפטרות. במכתב למערכת "הדואר" הניו יורקי פירט בן אב"י הן את העובדות שהובילו להחלטתו והן את הסיבות שאילצוהו להסביר את הדבר בציבור. ממכתבו של בן אב"י עולה, שלאחר התפטרותו של אלכסנדר אהרונסון, נשיא "בני בנימין" ומנהל חברת "הסולל", אשר שהה גם הוא בארצות הברית באותה תקופה, מברק למערכת העיתון בירושלים, ובו הודיע כי "בן אב"י עבר למחנה וייצמן ורופין תמורת נזיד ערשים".⁷⁸ השמצה זו, שיצאה מעטו של מי שהיה בעבר הקרוב ידידו ושותפו לעבודה ולדעות, היא שהניעה את בן אב"י להסביר את מניעי התפטרותו ברבים.

ההחלטה של בן אב"י לפרוש מהעיתון גמלה בלבו לאחר שאלכסנדר אהרונסון סיפר לו כי הנו "מכין את הקרקע לתנועה החדשה, שתירש את מקום הציונות המתה."⁷⁹ למשמע דברים אלה מפני אהרונסון, שעמד באותה עת בקשר עם בעלי הון יהודים אמריקנים, הבין בן אב"י כי תהום נפערה ביניהם. "לא תורתך זו, אף לא תכסיסך לגשומה מתאימים הם לרוחי", כתב בן אב"י לאהרונסון, "ורבים ממעשיך האחרונים סולרים מאד מאד לבכי. אין אני יכול למתות, כמותך, קו בקורת אחד על כל התנועה הציונית. אין אני יכול לזרוק לתוך סל אחד, כעשותך, את ויצמננו, ברנדיסנו ומאקיניו"⁸⁰ המעטים, ובשום אופן לא אסכים למחוק אתך יחד, בקוצו של קולמוס, עבר של ארבעים שנה בדורות החיבה לציון. שגיאיות נעשו אמנם, עקמומיות נתגלו לא פעם ושערוריות נמשכות עדיין, שתסמרנה את שערות הראש. נגד אלו הן נלחמנו יחדיו ולא מעט פעלנו במרצינו הרעננים ובגבורתנו השאננה לטהור האוירה המחניקה, אך מכאן ועד לבטול הכל, מכאן ועד למרידה גלויה ב'יש' המועט, מכאן ועד לתפילתך המזורה ש'בקרב בוא יבוא היום והציונות תפול ותמות' – מה רחוקה הדרך, ידידי, ולא בהולכיה אמנה אני.⁸¹ בהמשך מכתבו הארוך לאהרונסון פירט בן אב"י את כל פעולותיהם המשותפות במשך ארבע שנים, אך עמד בתוקף על כך שלא יוכל עוד למצוא שפה משותפת עם מי שיצא חוצץ נגד עצם מהותה של הציונות.⁸²

כך נפרדו דרכיהם של שני הקיצונים שבימין הארצישראלי של ראשית שנות העשרים. האחד הגיע עד זניחת הציונות וניסה להקים לה תחליף, והשני מתח

78 איתמר בן אב"י, "ברור דברים", שם, 16.3.1924.

79 שם.

80 מאקיניו – הכוונה לשופט יוליאן מאק, שפעל יחד עם ברנדייס נגד ל. ליפסקי (יושב ראש הסתדרות ציוני אמריקה מאז פרישתו של ברנדייס) ווייצמן.

81 ראה הערה 78 לעיל.

82 הוויכוח בין אלכסנדר אהרונסון ומתנגריו הגיע במהרה לארץ ישראל. "הארץ" התייצב מיד נגד מי שנראה בעיניו כבוגר בציונות ותרנגם שורה של מאמרים שהתפרסמו נגד אהרונסון בעיתוני ארצות הברית. כנגד אהרונסון התייצב גם הסופר והאיכר מ. סמילנסקי, שראה במעשהו "סבוט". חברי מערכת "דאר היום" וחברי הסתדרות "בני בנימין" קמו להגן עליו. עוד על הפרשה ראה בעבודת הדוקטורט שלי, התוגים האורחיים ביישוב הארצישראלי בשנות ה-20, אוניברסיטת תל אביב, אפריל 1981, עמ' 304-306.

ביקורת קשה על מוסדותיה הרשמיים, על מנהיגיה ופקידיה, אולם ביקורתו זו לא הביאה אותו לכלל התרסה כנגד עצם קיומה.

סיכום ומסקנות

כארבעה קריטריונים ניתן להשתמש על מנת לבחון עמדתו של עיתון לגבי שאלה או בעיה מסוימת. ראשית, אופי כתבותיו האינפורמטיביות בנושא הנידון, וכמות תארי השם ומהותם המצויים בהן. שנית, זכות ההתבטאות שהעיתון מעניק לצדדים השונים המעורבים בעניין. שלישית, היקף פרסום הנושא הנידון (אם באמצעות כתבות אינפורמטיביות ואם בדרך של פרסום מאמרים פובליציסטיים) באופן יחסי לפרסום עניינים ונושאים אחרים בחיי הציבור. ורביעית, עמדתו המוצהרת של העיתון כלפי הנושא, הבאה לידי ביטוי במאמרי המערכת (בחתימת העורך או המערכת, או אף בלעדי חתימה זו).⁸³

על פי כל הקריטריונים הללו ניתן לקבוע, כי "דאר היום" יותר משהיה עיתון לוחם בעל השקפות עולם משלו, היה ביטאון פוליטי של קבוצה מוגדרת מאוד. כתבותיו האינפורמטיביות היו ברובן הגדול רחוקות מלהיות אובייקטיביות ורחוקות מלמסור עובדות כהווייתן, וכמעט כולן נשאו אופי פובליציסטי. בעיתון כמעט שלא נתפרסמו תגובות והתבטאויות של הגורמים המותקפים על ידו (תנועת העבודה הגיבה על דברי "דאר היום" בכיטאוניה התנועתיים, והאחרים הגיבו בדרך כלל באמצעות "הארץ"). פרסום הנושאים ש"דאר היום" חפץ ביקרם היה ראוותני, רועש וסנסציוני, ובמאמרי המערכת שלו בוטאה בעקביות עמדה מוצהרת של התנגדות כמעט לכל דבר שנעשה בארץ בידי המוסדות הלאומיים.

העוקב בעיון אחר עמדותיו של "דאר היום", כפי שבאו לידי ביטוי במאמריו הראשיים, בחתימת העורך ולעתים אף ללא חתימה, וכן במאמריהם של חברי המערכת האחרים, מגיע בהכרח למסקנה כי "דאר היום" לא היה עיתון כמובן המקובל של המושג. "משפחת הסולל", כפי שנקראו כל אלה שראו בו את שופרם, הייתה למעשה מפלגה פוליטית, אם כי ללא מסגרת פורמלית. "משפחה" זו הייתה מורכבת מנציגייהם של גופים פוליטיים, שהמשותף לכולם היה קו ימני קיצוני ברור ומוגדר. הגופים הפוליטיים הללו היו, כפי שצוין בתחילת המאמר: הסתדרות "בני בנימין", קבוצת איכרים ימניים מן המושבות הוותיקות, פלג מקרב העדה הספרדית וחוגים ימניים מקרב "הציונים הכלליים".

83 יגאל דרורי, השתקפותה של תנועת העבודה בעיתונות הכללית בארץ-ישראל בשנים 1904-1914, עבודת גמר לקראת תואר "מוסמך למדעי החברה", אוניברסיטת תל אביב, דצמבר 1972, עמ' 134.

84 על ראיית אנשי "דאר היום" את עמדתו של וייצמן בנוגע להרחבת הסוכנות כשינוי מהותי בגישתו וכקבלת עמדתם הישנה של ברנדייס ותומכיו ניתן ללמוד גם ממאמרו של בר-דרורא "בשל מלה אחת", בו ציין כי "ההשקפה הציונית החדשה והמכונה 'שד'ר' וייצמן הגיע אליה בזמן האחרון הייתה קנינו של אלכסנדר אהרונסון עוד לפני 4 שנים." (דאר היום, 9.5.1924)

הגוף הפוליטי המרכזי שעמד מאחורי "דאר היום" היה הסתדרות "בני בנימין", שנשיאה, אלכסנדר אהרונסון, נמנה עם מערכת העיתון ושימש כמנהל חברת "הסולל". העורך, איתמר בן אב"י, שכהן כסגן נשיא "בני בנימין", נתן בעיתונו ביטוי להשקפות שתכוננה מאוחר יותר "כנעניות", הווה אומר: בארץ ישראל קם גזע יהודי חדש, זקוף קומה, שאינו ממשיכה של יהדות הגולה. בני הארץ רואים את עצמם כבני המזרח הקרוב ומעוניינים להשתלב בו, הן מבחינה חברתית והן מבחינה כלכלית. בהיות המזרח נתון בפיגור תרבותי מסוים, נקראים בני הארץ העברים לשמש גשר בין תרבות המערב הנאורה לבין תרבות המזרח המתעורר, ובכך יקדמו לא רק את עצמם, אלא גם את תושביו האחרים של האזור.

תפיסת עצמם כבעלי תרבות גבוהה, ראיתם את ברנדייס הפוריטני כמורה דרכם בכל הקשור למוסר קפדני ולטוהר מידות, ואת איתמר בן אב"י ואלכסנדר אהרונסון כנושאי חזון תקומת העם העברי בארצו, אלה הביאו את קבוצת "דאר היום" לראות את עצמה כמצפון החברה החדשה בארץ ישראל. מכאן התקפותיה הרבות על אישים ומוסדות בטענות של חוסר מוסריות, שחיתות, בזבוז כספי הלאום וכדומה.

בקונגרס הציוני ה"ג, ב-1923, לא זכה וייצמן לניצחון מלא, כפי שניסה "דאר היום" להציג זאת. אמנם אוסישקין הורחק מההנהלה, אולם דרישתו העיקרית של וייצמן להרחיב את הסוכנות היהודית לא נתקבלה. חרף זאת ראה "דאר היום" בעצם מאבקו של וייצמן באוסישקין ובדרישתו של וייצמן להרחיב את הסוכנות, קבלה של עמדות העיתון ואימוץ בדיעבד של עמדת ידיבו הגדול מלפני שנתיים – לואיס ד. ברנדייס. הוויכוח הגדול בין וייצמן לברנדייס בוועידת לונדון ב-1920 נסב על דרישת ברנדייס לפתוח את ההסתדרות הציונית גם בפני לא ציונים על ידי שינוי תכניה האידיאולוגיים (קרי: לאמץ גישה מעשית לבניין הארץ ולא להופיע כגוף המושתת על לאומיות יהודית, דבר העלול לעורר בקרב יהודי ארצות הברית את בעיית הלאומיות הכפולה). בתכניתו של וייצמן מ-1923 להרחיב את הסוכנות היהודית ולהכליל בה גופים יהודיים לא ציוניים, ראו אפוא חסידי ברנדייס בארץ תפנית ברורה של וייצמן לעבר עמדות רבם.⁸⁴

ואכן, בן אב"י, אלכסנדר אהרונסון ויתר חברי קבוצת "דאר היום" תמכו לאורך כל הדרך בדרישותיו של ברנדייס למקד את פעולות התנועה הציונית בארץ ישראל ולהעבירן לפסים מעשיים ורווחיים מבחינה כלכלית. בפיטוריו של אוסישקין ראו חברי הקבוצה אישור לנכונות טענותיהם כלפיו, והם שאבו מ"מהפך" זה עידוד רב. אולם לאחר שנוכחו שהשינוי המיוחל על ידם לא מומש, חזרו במשנה מרץ לתקוף אישים וגופים, שסימלו לדעתם את חוסר היעילות וחוסר המעשיות שבשיטת העבודה של התנועה הציונית בארץ ישראל.

כמבט לאחור ניתן לקבוע, כי עמדות "דאר היום" היו כמעט תמיד עמדות שלילה, שנתמתנו רק לאחר שהתנגדותו של העיתון חדלה להיות רלבנטית והוא חיפש דרך להשלים עם המציאות שנכתה עליו, כביכול, ולמצות את הטוב שבה. כך, לדוגמה, התנגדו אנשי "דאר היום" להקמת אספת הנבחרים והוועד הלאומי, אך השלימו עם

קיומם לאחר שמוסדות אלה הפכו למציאות. כך גם הריעו לקונגרס הי"ג שהרחיק את אוסישקין, וראו בהחלטה זו ניצחון גדול שלהם, בעוד שקודם להתכנסותו של הקונגרס פסלו מוסד זה מכל וכול. בשיטתיות מוזרה מיהר "דאר היום" בכל פעם להוכיח כי השינוי שחל – עקב פעילותו שלו בא, וכתר הניצחון מגיע לו. עם זאת, במהרה התפכה "דאר היום" מהרגשת הסיפוק ושב לתקופת אישים ומוסדות. כפי שצויין לעיל, בשנת 1924 חל קרע בין שני האישים המרכזיים במערכת "דאר היום". בן אב"י נאלץ להודיע על התפטרותו מתפקידו כעורך ראשי עקב התרחקותו של אלכסנדר אהרונסון מהרעיון הציוני. בן אב"י מתח אמנם ביקורת קשה על מוסדות התנועה הציונית, בראותו את עצמו כברנדייסט, ואף יצא לארצות הברית במגמה לפעול במחיצתם של הציונים הברנדייסטים ובכך הפך שוב למתנגדם של וייצמן (שבעבר שימש כמזכירו המדיני בארץ) ושל לואי ליפסקי, תומכו של וייצמן בארצות הברית; אולם כשהבחין בשינוי בעמדתו של וייצמן בכיוון שנראה לו נכון, חזר לראות בתנועה הציונית את שליחו של העם היהודי לתפוצותיו, כולל היישוב העברי המתחדש בארץ ישראל.